

GENEL BİLGİLER

Resmi Adı	: Tacikistan
Yönetim Biçimi	: Cumhuriyet
Başkenti	: Duşanbe
Başlıca Kentleri	: Duşanbe, Murgob, Khorugh, Tursunzade, Khojand
İdari Yapı	: 2 vilayet, 1 otonom bölge
Cumhurbaşkanı	: İmamali Rahmanov
Başbakan	: Akil Akilov
Nüfusu	: 7,011,556 (Temmuz 2004)
Yüzölçümü	: 143,100 km ²
Resmi Dili	: Tacikçe
Etnik Yapısı	: Tacik (% 64.9), Özbek (% 25.0), Rus (% 3.5)
Komşuları	: Çin, Afganistan, Özbekistan, Kirgizistan
Para Birimi	: Somoni; 1 USD = 3.0317 SOM (19 Kasım 2004)

TACİKİSTAN EKONOMİSİ

A. GENEL EKONOMİK DURUM

TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER

GÖSTERGELER	1999	2000	2001	2002	2003
GSYİH (Milyar \$)	1.0	1.0	1.1	1.2	1.5
GSYİH (büyüme, %)	3.7	8.4	10.2	9.1	10.2
Enflasyon (TUF, ort., %)	27.5	32.9	38.6	12.2	16.3
İhracat (milyon \$)	666	788	652	699	906
İthalat (milyon \$)	693	834	773	823	1,026
Döviz Kuru (ort., SOM:\$)	1.28	1.83	2.37	2.76	3.06

Kaynak: EIU

Tacikistan, eski Sovyet Cumhuriyetleri arasında kişi başına GSYİH'si en düşük olan ülkedir. Ülkenin ekonomisi tarıma dayalıdır. Ancak her ne kadar Tacikistan'ın toprakları tarıma elverişli ve su kaynakları da diğer Orta Asya ülkelerine göre oldukça bol olsa da, bu sektör, halkın refah seviyesini yükseltmek konusunda yeterli olamamaktadır. SSCB zamanında Tacik topraklarının Moskova tarafından pamuk üretimi için kullanılmış olması nedeniyle yüksek ölçüde pamuk ihracatına bağımlı bir ekonomi oluşmuştur.

SSCB'nin dağılmasından sonra Tacikistan'ın ticareti büyük zarar görmüş ve merkezden gelen kaynak akışı ve sübvansiyonlar da durmuştur. Planlı ekonomiden pazar ekonomisine geçiş yasal, kurumsal ve sosyal engeller nedeniyle oldukça yavaş bir şekilde ilerleyebilmiş, daha sonra iç savaş ve doğal afetler nedeniyle bu süreç durma noktasına gelmiştir. Siyasi istikrarsızlık nedeniyle uluslararası çevrelerin yardımları, krediler ve yabancı yatırım da Tacikistan'a oldukça geç girmiştir.

Bağımsızlığın ilanı ile başlayan ve 1997 yılında sağlanan ateşkes ile sona eren iç savaş nedeniyle Tacikistan'ın ekonomisi büyük hasar görmüştür. Altyapı zarar görmüş, binlerce insanın yerlerinden olması nedeniyle pamuk üretimi azalmış ve Rus kökenli Tacik vatandaşlarının ülkeden kaçmaları nedeniyle önemli bir kalifiye işgücü kaybı meydana gelmiştir.

Tacikistan, halen makroekonomik istikrarı sağlamak ve özel sektörün geliştirilmesi için gerekli altyapıyı oluşturmak için çalışmakta ve bu çalışmalarının sonuçlarını almaktadır. Son 2-3 yıllık dönem içerisinde istikrar yönünde büyük adımlar atılmıştır. Pazar ekonomisine geçiş, özelleştirme, anayasal reformlar konularında gelişmeler sağlanmakta ve yatırım ortamı iyileştirilmektedir.

2000-2003 yılları arasında Tacik ekonomisi, yıllık ortalama yüzde 9.5'lik bir büyüme oranı yakalamıştır. Ancak buna rağmen ekonominin büyüklüğü halen 1989'daki büyüklüğünün yüzde 50'si kadardır.

Çin, Hindistan ve Pakistan, Tacikistan'ı artık stratejik bir partner olarak algılamakta ve bu ülkede yatırımlarını artırmak için çalışmalarda bulunmaktadır. Bununla beraber Rusya Federasyonu'nun da özellikle son bir yıl içerisinde Tacikistan'a artan bir ilgisi söz konusudur. Ekim 2004'te Duşanbe'yi ziyaret eden Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin, ülkesinin Tacikistan'a önümüzdeki beş yıl içinde toplam 2 milyar dolarlık yatırım yapacağını ifade etmiştir. Bununla birlikte, Rusya Federasyonu, Tacikistan'ın 300 milyon dolarlık borcunu da silmeye hazırlanmaktadır.

B. SON DÖNEMDE TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELERDE DEĞİŞİM

1. Büyüme

1990-1996 döneminde ülke GSYİH'si yukarıda belirtilmiş olan sebepler nedeniyle yılda ortalama yüzde 16 oranında küçülmüştür. Ancak iç savaştan sonra GSYİH, düzenli olarak büyümeye başlamıştır. 2002 yılında yüzde 9.1, 2003 yılında yüzde 10.2 oranında büyüyen Tacik ekonomisi, 2004 yılının 9 aylık döneminde ise bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 12.6'lık bir büyüme gerçekleşmiştir. 2004 yılı için Tacik ekonomisinin yüzde 9.0, 2005 yılında ise yüzde 6.0 büyümesi beklenmektedir.

Bu büyüme sürecinin temel taşı, alüminyum sektörü olmuştur. Ancak son dönemlerde diğer sektörlerin de geliştiği gözlemlenmektedir. Enerji sektörü, bu bağlamda ön plana çıkmaktadır. Tarım sektöründe gerekli reformların gerçekleştirilmesi durumunda büyük bir potansiyele sahip olan bu sektör de ekonomik büyümeye katkıda bulunacaktır.

2. Döviz Kuru

Tacikistan'ın ihracatındaki artış ve ülkeye diğer döviz girişlerinin artması nedeniyle Somoni, dolar karşısında son dönemlerde reel olarak değer kazanmaktadır, ancak 2004 yılı itibariyle tekrar değer kaybetmeye başlamıştır. 2003 yılında somoni, dolar karşısında reel olarak yüzde 2.5 oranında değer kazanmışken, 2004 yılı için bu oranın da üzerine çıkılması beklenmektedir. Bu arada, somoni euro ve ruble karşısında ise yine reel olarak değer kaybetmektedir. Somoni'nin dolar karşısında değer kazanırken, diğer para birimleri karşısında değer kaybetmesinin sebebi, doların dünya piyasalarındaki zayıf pozisyonu olarak değerlendirilebilir.

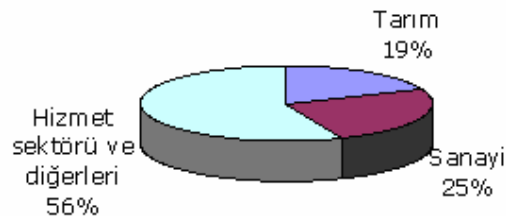
3. Enflasyon

2001 yılında yüzde 38.6 iken 2002 yılında yüzde 12.2 seviyesinde indirilmiş olan, 2003 yılında tekrar artmaya başlamıştır. Bunun en büyük sebebi yetersiz para politikaları ile birlikte özellikle gıda sektöründe yaşanan fiyat artışlarıdır. Örnek verilecek olursa, 2003 yılında un fiyatları yüzde 40 oranında artmıştır.

Bununla birlikte son aylarda Tacik Merkez Bankası daha sıkı para politikaları uygulamaya başlamıştır. Bu nedenle, yıllık TÜFE artışının 2004 yılında yüzde 8.0, 2005 yılında ise yüzde 7.5 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

C. BAŞLICA EKONOMİK SEKTÖRLER

Tacikistan ekonomisinde büyük ölçüde pamuk, alüminyum ve hidroelektrik enerjisi üretiminde yoğunlaşmış küçük ölçekli sanayiler ağırlıktadır. Bunların yanı sıra, ülkede çeşitli tarım ürünlerinin üretimi gerçekleştirilmektedir. Ülke GSYİH'sinin sektörel dağılımı ise yandaki şekilde görülmektedir.

1. Sanayi

Alüminyum, çinko, kurşun, kimyasallar, gübre, çimento, bitkisel yağ, metal kesme aletleri ve buzdolabı, Tacikistan'da üretimi yapılan başlıca ürünlerdir. Ülkedeki sanayinin ağırlığını "Tadaz" Alüminyum Fabrikası, hidroenerji tesisleri, hafif sanayi ve gıda işleme alanında küçük işletmeler oluşturmaktadır. 2004 yılının ilk yarısında Tacikistan'ın sınai üretimi, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 11.7 oranında artmıştır.

Tamamıyla devlete ait olan Tadaz Alüminyum İşletmeleri, 1975 yılından bu yana faaliyet göstermektedir. 13 bin işçinin çalıştığı işletme halen yüzde 87 kapasite ile çalışmakta, ham alüminyum ve basit alüminyum ürünlerinin üretimi yapılmaktadır. 2003 yılında Tadaz, bir önceki yıla göre üretimini yüzde 4 oranında artırarak 319,360 ton alüminyum üretmiştir. Üretimde kullanılan tüm hammaddeler Azerbaycan, Ukrayna, Rusya ve Kazakistan'dan alınmaktadır. Ayrıca Türkiye'den de yılda 30 bin ton alümina ithal edilmektedir. Üretilen alüminyumun yüzde 99'u Avrupa ülkeleri, İran ve Türkiye'ye ihraç edilmekte, kalan yüzde 1'lik kısım ise ülkede işlenmektedir. Türk firmaları ile doğrudan satış sözleşmeleri bulunmamakta ve Türkiye'ye Tacik alüminyumunu aracı firmalar üzerinden satılmaktadır. Gelecekte Tadaz'ın özelleştirilmesi planlanmaktadır.

Rusya'nın alüminyum firması RusAl, Tacikistan'ın güneyinde yıllık 200 bin ton kapasiteli bir alüminyum fabrikası kuracağını açıklamıştır. 560 milyon dolarlık bir yatırımla gerçekleştirilecek olan fabrika, 2010 yılında faaliyete geçecektir.

400 civarında maden yatağında sahip olan ülkede madencilik sektörü, teknoloji ve know-how yetersizliği nedeniyle sahip olduğu potansiyeli yeterince değerlendirememektedir. İşleme kapasitesinin düşük olması nedeniyle bu sektör daha çok ham madde ihracatına yönelmektedir. Ülkedeki zengin kömür yatakları vardır, ancak bunlar da ulaştırma sorunları nedeniyle işletilememektedir. Bu yataklara ulaşılması için tünel açılması gerekmektedir.

28 tane bilinen altın yatağında toplam 430 tonluk rezervesahip olan Tacikistan'ın gümüş rezervleri ise 60 bin ton olarak hesaplanmaktadır. Birçok maden yatağının dağlık bölgelerde bulunması ve bu bölgelerde hava şartlarının sert, ulaşım imkanlarının da bir hayli yetersiz olması üretimi olumsuz yönde etkilemektedir.

2. Tarım

Tacikistan ekonomisinin en büyük sektörü olan tarım, aynı zamanda ekonomik kalkınma içinde ülkenin en avantajlı olduğu alan olarak gösterilmektedir. Üretimi yapılan başlıca ürün pamuk olup, bu ürünün ekimi Amu Derya ve Sri Derya nehirlerinin suladıkları alanlarda yapılmaktadır. Tacikistan'da toplam 280 bin hektarlık bir alanda yılda 600 bin ton pamuk üretimi gerçekleştirilmekte, ancak bunun sadece yüzde 10'u ülkede işlenebilmektedir. Ülkede daha çok ince elyafli pamuk üretimi gerçekleştirilmektedir. Resmi pamuk toplama mevsimi 10 Ağustos'ta başlamakta, pamuk ekimi ise Mart ayı sonunda yapılmaktadır. Tacikistan pamuğu, Türkmen pamuğu ile birlikte dünyadaki en kaliteli pamuktur.

Başta buğday olmak üzere tahılların ekimi ise sulama imkanlarının daha az olduğu bölgelerde gerçekleştirilmektedir. Diğer başlıca ürünler arasında başta patetes, soğan ve domates olmak üzere sebzeler, üzüm ve elma bulunmaktadır. İpekböceği yetiştiriciliği ve küçükbaş hayvancılık da Tacikistan tarım sektörünün önemli alanlarındandır.

Tacikistan'da yüzde 80'i özel sektör olmak üzere 100 civarında şirket gıda alanında faaliyet göstermektedir. Ayrıca 50 özel bahçe işletmesi söz konusudur. Bu işletmeler pamuk yağı, sebze ve meyve konserveleri, sigara, şarap, yemeklik tuz, alkollü ve alkolsüz içecekler gibi ürünlerin üretimini gerçekleştirmektedir.

Tacikistan'da tarımın ağırlığı Sovyet döneminden kalma kolektif çiftliklerde yapılmaktadır. Ancak tarımın mekanizasyonu birçok komşu ülkeye göre daha gelişmiş olup, yedek parça ve yakıt sıkıntılarının giderilmesine çalışılmaktadır.

3. Enerji

Tacikistan'da enerji alanında öncelik, ülkenin sahip olduğu su kaynakları endeniyle hidroenerjidedir. Tacikistan şu anda enerji kaynaklarının sadece yüzde 5'ini kullanabilmektedir. Örneğin Zarafşan nehri üzerinde 13 adet hidroelektrik santral kurulması mümkünken bugün bir tane dahi yoktur. Aynı şekilde Varzob'ta üç adet santral mevcut iken üç daha yapımı mümkündür. Ayrıca Tacikistan dağlarında buz kütleleri halinde 60 milyar m³ su bulunmaktadır. Ülkede küçük ve orta büyüklükte çok sayıda hidroelektrik santralin inşası mümkündür.

Şu anda iki büyük hidroelektrik santralini inşaatı devam etmektedir. Rogun Santrali için yaklaşık 800 milyon dolar, Santuda Santrali için ise 500-550 milyon dolarlık bir finansman gerekmektedir. Rusya, 28 Ekim 2004 tarihinde Rogun projesine 50 milyon dolarlık yatırım yapılacağını açıklamış, Rus UES (Birleşik Enerji Sistemi) firmasının başkanı Anatoly Çubais ise toplam 200 milyon euro'luk bir yatırım yapılacağını ve firmalarının projeyi zamanında tamamlayacağını bildirmiştir. Santuda Santrali için ise İran liderliğinde bir konsorsiyum oluşturulmaktadır. İran, bu projeye 150-200 milyon euro tutarında bir yatırım yapacaktır.

Ülkede kış aylarında enerji sıkıntısı söz konusu iken yaz aylarında enerji fazlası ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle yaz aylarında Rusya ve Kazakistan'a elektrik enerjisi ihraç edilmektedir. Ayrıca Afganistan'a elektrik satılması planlanmaktadır.

12 milyon varillik ispatlanmış petrol rezervine sahip olan Tacikistan'da üretim, iç savaş boyunca yüzde 70 oranında azalmıştır. Savaşın etkilerinin yanısıra, genel olarak ekonomik sorunlar ve altyapıda yatırım yetersizliği bu sonucu doğurmuştur. Şu anda Tacikistan, petrol ihtiyacının tamamına yakının ithalat yoluyla karşılamakta, ihtiyacın yüzde 70'i Özbekistan tarafından temin edilmektedir.

Tacikistan'ın doğalgaz rezervleri ise 5.6 milyar metreküp seviyesindedir. Ancak petrolde olduğu gibi doğalgazda da üretim yetersiz kalmakta ve iç talep ithalatta karşılanmaktadır.

D. DIŞ TİCARET

Türkiye de dahil olmak üzere 71 ülke ile ticaret yapmakta olan Tacikistan'ın 2003 yılında ihracatı 906 milyon dolar, ithalatı ise 1 milyar 26 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Başlıca ihracat ürünleri alüminyum (toplam ihracatın yüzde 61'i), elektrik enerjisi, pamuk, meyve, bitkisel yağ ve tekstil ürünleridir. Tacikistan, alümina, elektrik enerjisi, petrol, makine, ekipman ve gıda ürünleri ithal etmektedir.

2004 yılının ilk yarısında Tacikistan, 456 milyon dolarlık ihracat, 625 milyonluk ithalat yapmıştır. İhracattaki artış, büyük ölçüde alüminyum üretiminin ve dünya piyasalarında alüminyum fiyatlarının artmasından kaynaklanırken, ithalattaki artışı

etkileyen faktörler ise alüminyum üretimi için gereken hammaddelerin alımındaki artış ve Çin Halk Cumhuriyeti ile olan sınırın açılmasıyla birlikte Çin ürünlerinin Tacik pazarına girmesidir.

TACİKİSTAN'IN İHRACAT YAPTIĞI BAŞLICA ÜLKELER (2003)	
Hollanda	% 25.2
Türkiye	% 24.2
Letonya	% 9.8
İsviçre	% 9.6
Özbekistan	% 8.5

TACİKİSTAN'IN İTHALAT YAPTIĞI BAŞLICA ÜLKELER (2003)	
Rusya Federasyonu	% 20.2
Özbekistan	% 15.2
Kazakistan	% 10.9
Azerbaycan	% 7.1
Ukrayna	% 7.1

Tacik Hükümeti, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyeliği için gerekli hazırlıkları yapmaktadır. Tacikistan'ın DTÖ üyesi olması bu ülkenin dış ticaretini olumlu yönde etkileyecektir.

E. YABANCI SERMAYE

Tacikistan Hükümeti, yabancı yatırımları teşvik etmek için çalışmalarda bulunmaktadır. 20 ülke ile Yatırımların Korunması ve Teşviki, 23 ülke ile de Ekonomik İşbirliği anlaşması imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Ayrıca 2002 yılı Aralık ayında Tacikistan'ın Dünya Bankası bünyesindeki Çok Taraflı Yatırım Garantisi Ajansı'na (MIGA) üye olması da yatırım ortamının iyileştirilmesi açısından önemli bir gelişme olmuştur.

2004 yılı Eylül ayı itibarıyla Tacikistan'da 160 yabancı sermayeli ortak girişim faaliyet göstermektedir. Ancak, özelleştirme çalışmaları ise beklenen hızda gelişmemektedir. Şu anda ülkedeki kamuya ait orta ve büyük ölçekli işletmelerin yüzde 11'i özelleştirilmiş durumdadır.

Ülkenin finans sisteminin yetersiz ve özel sektörün de henüz gelişmemiş olması nedeniyle Tacikistan'daki projeler çoğunlukla Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD), Asya Kalkınma Bankası (ADB), İslam Kalkınma Bankası (IDB) ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar tarafından finanse edilmektedir.

* * *

TÜRKİYE - TACİKİSTAN TİCARİ VE EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Türkiye'nin Tacikistan ile olan ekonomik ve ticari ilişkileri diğer Orta Asya ülkelerine nazaran oldukça kısıtlı bir seviyede kalmıştır. Bunun en büyük sebebi bu ülkenin yaşamış olduğu iç savaş ve halen oldukça yüksek olan siyasi risktir. Bunun yanısıra ülkenin coğrafi konumu nedeniyle ulaşımın güç ve masraflı olması, bürokratik engeller ve bankacılık sisteminin yetersizliği ticari ve ekonomik ilişkilerin önündeki diğer engellerdir.

Son dönemlerde ABD'nin "küresel terörle mücadele" kapsamında Orta Asya bölgesine verdiği önem ve bu bağlamda Tacikistan'a verdiği ekonomik destek nedeniyle Tacikistan, yatırım ve ticaret için daha elverişli koşullar sunmaya başlamıştır. Bununla birlikte Rusya'nın da ekonomik açıdan Tacikistan'a verdiği önem artmaktadır.

A. TÜRKİYE VE TACİKİSTAN ARASINDA İMZALANAN EKONOMİK VE TİCARİ NİTELİKLİ ANLAŞMALAR

Türkiye ile Tacikistan arasında "Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması", 8 Nisan 1993 tarihinde Ankara'da imzalanmış ve 3 Temmuz 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

"Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması", 6 Mayıs 1996 tarihinde Ankara'da imzalanmış ve 24 Temmuz 1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

6 Mayıs 1996 tarihinde Ankara'da imzalanan "Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması", 26 Aralık 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

İki ülke arasındaki "Ticaret, Ekonomi ve Sanayi Alanlarında Uzun Vadeli İşbirliği Anlaşması", 4 Mart 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Türkiye-Tacikistan Karma Ekonomik Komisyon (KEK) I. Dönem Toplantısı, 20-25 Eylül 2000 tarihleri arasında Duşanbe'de gerçekleştirilmiş ve toplantı sonunda KEK protokolü imzalanmıştır. KEK II. Dönem Toplantısı, 24-25 Aralık 2001 tarihlerinde Ankara'da, KEK III. Dönem Toplantısı ise 29 Eylül-3 Ekim 2003 tarihlerinde Duşanbe'de yapılmıştır. KEK IV. Dönem Toplantısı ise 22-24 Kasım 2004 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilecektir.

B. TİCARET

Türkiye ile Tacikistan arasındaki ticaret, özellikle 2000 yılından sonra ivme kazanmıştır. 2002 yılında 51.5 milyon dolar olan ticaret hacmi, 2003 yılında 85.5 milyon dolara yükselmiştir. 2004 yılının 8 aylık döneminde ise 78.1 milyon dolarlık hacme ulaşılmıştır. Türkiye'nin aleyhine bir ticaret açığı söz konusudur, ancak bu noktada Türkiye'nin yapmış olduğu ithalatın yüzde 83'ünün alüminyum ve alüminyum ürünlerinden oluştuğunu belirtmek gerekmektedir.

Tacikistan Hükümeti tarafından açıklanmış olan ticaret rakamları ile DİE tarafından açıklanmış olan rakamlar arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, 2002 yılı Türkiye-Tacikistan arasındaki dış ticaret hacmi, DİE tarafından 51.5 milyon dolar olarak açıklanmışken, Tacikistan'ın açıkladığı rakam ise 109 milyondur. Bu farkın sebebi, Tacikistan'dan üçüncü ülkeler üzerinden Türkiye'ye yapılan ihracatın Tacik rakamları tarafından Türkiye ile yapılan ticaret olarak gösterilmesidir.

TÜRKİYE - TACİKİSTAN TİCARETİ ('000 dolar)

YILLAR	İHRACAT (X)	İTHALAT (M)	X / M	HACİM	DEĞE
1995	6,086	6,342	0.96	12,428	-0,256
1996	4,444	2,786	1.60	7,230	1,658
1997	7,200	3,382	2.13	10,582	3,818
1998	9,838	7,853	1.25	17,691	1,985
1999	5,250	4,053	1.30	9,303	1,197
2000	4,467	16,511	0.27	20,978	-12,044
2001	15,553	13,662	1.14	29,215	1,891
2002	10,829	40,684	0.27	51,513	-29,855
2003	28,572	56,962	0.50	85,534	-28,39
2003/9	19,505	47,752	0.41	67,257	-28,247
2004/9	29,330	55,775	0.53	85,105	-26,445

Kaynak : DIE, DTM

2003 YILINDA FASILLAR İTİBARIYLA TÜRKİYE - TACİKİSTAN TİCARETİ (dolar)

FASIL	İHRACAT		FASIL	İTHALAT	
	TUTAR	PAY (%)		TUTAR	PAY (%)
Halılar	5,859,674	20.5	Alüminyum ve Alüminyum Ürünleri	47,407,850	83.2
Anorganik Kimyasallar	3,544,476	12.4	Pamuk	8,717,316	15.3
Sabunlar	2,721,516	9.5	Ham Postlar	638,030	1.1
Elektrikli Makinalar	2,196,149	7.7	Bakır ve Bakır Ürünleri	138,211	0.2
Plastikler	1,840,073	6.4	Ağaç, Ahşap Eşya	25,415	0.0
Kazanlar, Makinalar	1,592,778	5.6	Sentetik Suni Devamsız Lifler	12,399	0.0
Şeker ve Şeker Ürünleri	1,362,808	4.8	Boya Kul. Hülasaları	11,519	0.0
Örümemiş Giyim Eşyası	1,203,010	4.2	Demir Çelik Eşya	6,378	0.0
Mobilyalar	990,611	3.5	Plastikler	3,234	0.0
Kakao ve Kakao Müsth.	836,578	2.9	Kazanlar, Makinalar	1,759	0.0
Diğer	6,423,828	22.5	Diğer	0	0.0
TOPLAM	28,571,501	100.0	TOPLAM	56,962,111	100.0

Kaynak: DIE

C. YATIRIM İLİŞKİLERİ

Tacikistan'a yabancı sermaye girişi, ülkedeki istikrarsızlık nedeniyle çok düşük seviyelerde kalmıştır. Türk firmalarının Tacikistan'daki toplam yatırım tutarı 30 milyon dolar ile sınırlıdır. Buradaki firmalarımız daha çok tekstil, gıda, temizlik malzemeleri ve inşaat alanlarında faaliyet göstermektedirler. Bu firmalar tamamen Türk sermayeli olup, Türk-Tacik ortak girişimi henüz bulunmamaktadır.

D. MÜTEAHHİTLİK HİZMETLERİ

Müteahhitlik alanında Türk firmalarının son dönemlerde yeni işler almaya başladıkları gözlemlenmektedir. Halihazırda Oyak İnşaat, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Tacikistan hükümetlerince finanse edilen Şikev-Zigar Karayolu inşaatı projesini almıştır. Bu işin 2005 yılı Ocak ayında tamamlanması planlanmaktadır. Seyaş firması Tacikistan-Çin karayolunu Duşanbe'ye bağlayan yolun inşaatını gerçekleştirmektedir. Zafer İnşaat ise Duşanbe'deki ABD Büyükelçiliği binasının inşaatını tamamlamıştır.

Bunlarla birlikte Areva Enerji firması, Tacikistan Enerji Bakanlığı'ndan enerji iletim hatlarının inşasına yönelik bir proje almıştır. Astek İnşaat, Duşanbe'de beş yıldızlı

otel inşaatına başlayacaktır. Emek İnşaat ise yine Duşanbe’de bir “aquapark” ve olimpik yüzme havuzu inşaatı gerçekleştirmektedir. Galaksi İnşaat ise “Milletler Evi” binasını inşa etmekte ve Duşanbe Havaalanı VIP salonu modernizasyonunu gerçekleştirmektedir.

E. TÜRK EXİMBANK KREDİLERİ

8 Nisan 1993'te Ankara'da imzalanan Mutabakat Muhtırası'na dayanarak bu ülkeye 50 milyon dolarlık kredi açılması öngörülmüştür. 1998 yılında ise Tacikistan'ın yaşadığı ödeme sorunları nedeniyle 12 yıllık bir erteleme anlaşması yapılmıştır. Şu anda Tacikistan, ödemelerini düzenli bir şekilde yapmakta olup, halen bu ülkeye kullandırılabilir yaklaşık 14 milyon dolarlık bir Eximbank kredi bakiyesi bulunmaktadır.

F. İKİLİ İLİŞKİLERDE KARŞILAŞILAN BAŞLICA SORUNLAR

Tacikistan, halen makroekonomik istikrarın sağlanması ve özel sektörün geliştirilmesi için gerekli altyapıyı oluşturmak için çalışmakta ve bu çalışmalarının sonuçlarını da almaktadır. Son 2-3 yıllık dönem içerisinde istikrar yönünde büyük adımlar atılmıştır. Pazar ekonomisine geçiş, özelleştirme, anayasal reformlar konularında gelişmeler sağlanmakta ve yatırım ortamı iyileştirilmektedir. Ancak yine de gelinmiş olan noktanın yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir.

Finansman konusu, Tacikistan'da gerçekleştirilecek olan projeler için önemli bir sıkıntı yaratmaktadır. Ülkenin mali imkanları yetersizdir. Uluslararası finansman kuruluşları ve kalkınma bankaları ise ülkenin borç koşulları nedeniyle büyük projelere finansman sağlama imkanına sahip değildir. IMF'nin sınırlaması nedeniyle hükümet, projelere devlet garantisi verememektedir.

Türkiye ile Tacikistan arasındaki ticaret son dönemlerde artış göstermekteyse de iki ülke arasındaki taşımacılık imkanları yetersiz kalmaktadır. Türkiye ile Tacikistan arasındaki taşımacılık, üçüncü ülkeler üzerinden yapıldığından transit ülkelerde yaşanan sorunlar ticareti olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin, Türk-Tacik İş Konseyi'nin Tacikistan Ulaştırma Bakanlığı ile yapmış olduğu bir görüşmede Özbekistan'dan geçişte vize sıkıntıları yaşandığı bildirilmiştir. Ayrıca, Tacik araçlarının taşıyacak yük bulamamaları nedeniyle ülkede taşımacılık sektörü gelişmemiştir. Nakliye araçlarının teknik bakımı ve onarımı konusunda işletmelere ihtiyaç vardır.

Şu anda iki ülke arasındaki hava ulaşımı sadece Tacikistan Havayolları'nın haftada iki yapılan uçuşlarından ibarettir. Uçuşların sıklaştırılması ve THY'nin de Tacikistan'a uçmaya başlaması faydalı olacaktır. Tacikistan Havayolları, Cumartesi günleri olmak üzere haftada sadece tek gün Türkiye'ye uçmakta iken son dönemde bunu Çarşamba ve Cumartesi olmak üzere ikiye çıkarmıştır. Tacik Havayolları ayrıca THY'nin Ankara'dan kalkması şartı ile Tacikistan'a sefer düzenlemesine olumlu bakmaktadır. Tacikistan Orta Asya'da uluslararası havaalanı olmayan tek ülkedir.

Organik yakıtlar bakımından zengin bir ülke olmayan Tacikistan'da enerji konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır.

Ülkenin bankacılık sistemi, yabancı yatırımcıların ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Bu alanda önemli atılımlar yapılmadığı gibi para transferlerinden alınan yüzde 5'lik komisyon da sıkıntı yaratmaktadır.

Ülkede vergi ile ilgili kuruluşlar tarafından işletmeler sıklıkla denetlenmektedir. Bu rakamın yılda ortalama 7 kez olduğu ifade edilmektedir. Ülkede bir polisin aylık ortalama maaşı 10 dolardır. Resmi rakamlara göre asgari ücretin 3 dolar olduğu ülkede, ortalama gelir ise 7 dolardır. Bu durum çalışanları diğer bazı yollardan gelir elde etmeye zorlamaktadır.

G. İŞBİRLİĞİ İMKANLARI VE İKİLİ İLİŞKİLERİN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK GÖRÜŞ VE ÖNERİLER

Tacikistan'ın altyapı konusunda büyük eksiklikleri bulunmaktadır. Karayolları ve demiryollarının modernize edilmesi ve yeni hatların açılması sayesinde ülke içinde ulaşım kolaylaşacak ve bu durum ticareti de olumlu yönde etkileyecektir.

Tacikistan, otel ve konferans salonu sıkıntısı çekmektedir. Bu alanda Orta Asya'da önemli işlere imza atmış olan Türk firmaları daha aktif olabilirler. Özellikle başkent Duşanbe'de batı standartlarına uygun oteller ve konferans/kongre salonları yapılması gerekmektedir.

Topraklarının yüzde 93'ü dağlık arazi olan Tacikistan, kış turizmi açısından çok elverişlidir. Özellikle Pamir Dağları'nda inşa edilecek turistik tesislerle turizm geliştirilebilir.

Duşanbe zengin su kaynaklarına sahip olsa da altyapı yetersizliği nedeniyle nehir suları doğrudan musluklara verilmektedir. Bu nedenle ülkede su arıtma sistemlerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Diğer Orta Asya ülkelerinin aksine zengin su kaynakları bulunan Tacikistan'da hidroenerji konusunda projeler mevcuttur. Bu projelere Türk firmaları dahil olabilirler.

100 kişiye sadece 3.6 telefon hattının düştüğü Tacikistan'da telekomünikasyon alanında önemli iş imkanları mevcuttur. Tacikistan'da internet altyapısının geliştirilmesi de ülkenin ekonomik anlamda küresel entegrasyonuna yardımcı olacaktır. Ayrıca havaalanları için de haberleşme ve navigasyon sistemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Tacikistan'da özelleştirme kapsamında satılacak bazı tesisler Türk firmalarının ilgisini çekmektedir. Özelleştirme sürecinin hızlandırılması ile birlikte Türk firmalarının özellikle tekstil, ipik üretimi gibi sektörlerde yatırım yapabilecekleri düşünülmektedir.

Ekonomide en büyük paya sahip olan tarım sektöründe Tacikistan'ın tarım ürünlerinin işlenmesinde, paketlenmesinde ve ihracatında işbirliği mümkündür. Burada özellikle pamuk üretimi, et ve süt ürünlerinin işlenmesi, yeni tarımsal ürünlerin yetiştirilmesi gibi konularda ortak çalışmalar desteklenmelidir. Ayrıca tarımsal ürünlerin yarım fazlası yeterli saklama ve işleme tesisleri olmadığı için kaybedildiğinden bu konuda da işbirliğine gidilebilir.

Madencilik sektöründe mevcut yatakların daha iyi değerlendirilmesi için yatırıma ihtiyaç duyulmaktadır. Ülkede halen işlenmemiş alüminyum, altın, gümüş, uranyum, çinko ve tungsten yatakları mevcuttur. Ayrıca Tacikistan'da işletilmeyen kömür yatakları da bulunmaktadır.

Türkiye ile Tacikistan arasında ulaştırma konusunda işbirliği yapılması, iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri olumlu yönde etkileyecektir. Türkiye'ye tanınan

300 ücretsiz geçiş belgesi hakkının 500'e çıkartılması oldukça faydalı olmuştur. Bunun yanında ortak taşımacılık şirketlerinin kurulması da düşünölmektedir.

* * *

TÜRK - TACİK İŐ KONSEYİ HAKKINDA BİLGİ

Türk - Tacik İŐ Konseyi'nin Türk tarafı 1993 yılında oluşturulmuştur. 1994 yılı Mayıs ayında, Tacikistan'ın Dış Ekonomik İliŐkiler Bakanı İzatullah Hayoyev'in ölkemizi ziyareti sırasında, karşı gerekli mutabakat saėlanmıŐsa da karşı kanadın faaliyete geçmesi uzun süre boyunca gerçekleŐtirilememiŐtir. Türk-Tacik İŐ Konseyi'nin karşı kanadının, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 23-24 Ekim 2003 tarihlerinde Tacikistan'a yaptığı ziyaret sırasında kurulabilmiŐtir. Türk-Tacik İŐ Konseyi'nin BaŐkanlıėını Ahmet Őahap Ünlü yapmaktadır. Karşı kanat başkanı ise Tacikistan Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Őarif Saidov'dur.

İŐ Konseyi'nin karşı kanadının oluşturulması sayesinde Türk-Tacik İŐ Konseyi çalıŐmalarını daha etkin bir Şekilde sürdürme imkanına kavuŐmuştur. Birinci Ortak Toplantı, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 23-24 Ekim 2003 tarihlerinde Tacikistan'a yaptığı ziyaret çerçevesinde gerçekleŐtirilmiŐtir.

İŐ Konseyi'nin bu yeni dönemdeki faaliyetlerinin planlanması ve iki ölkeler arasındaki işbirliği imkanlarının yerinde araŐtırılması amacıyla 9-13 Ağustos 2004 tarihleri arasında Tacikistan'a bir ziyaret gerçekleŐtirilmiŐtir. Bu ziyaret çerçevesinde Tacikistan'daki bakanlık ve resmi kurumlar, uluslararası kuruluŐların temsilcilikleri ve belli baŐlı iŐ çevreleri ile görüŐmeler yapılmıŐ, sanayi tesislerinde incelemelerde bulunulmuŐtur.

* * *

DIŞ EKONOMİK İLİŐKİLER KURULU
FOREIGN ECONOMIC RELATIONS BOARD

TOBB Plaza TalatpaŐa cad. No:3 Kat:5 34394 Göltepe Levent İstanbul
Telefon: 0 212 339 50 00 (pbx) Faks: 0 212 270 30 92
0 212 270 41 90 (pbx)

E-mail: info@deik.org.tr

Web: www.deik.org.tr

Yönetim Kurulu Başkanı: M. Rifat Hisarcıkloğlu
İcra Kurulu Başkanı: Rona Yırcalı
Direktör: Çiėdem Tüzün

KURUCULAR

TOBB Türkiye Odalar ve Borsalar Birliėi / **TİSK** Türkiye İŐveren Sendikaları Konfederasyonu / **TZOB** Türkiye Ziraat Odaları Birliėi / **TÜSİAD** Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneėi / **YASED** Yabancı Sermaye Derneėi / **TMB** Türkiye Mütcahhitler Birliėi / **İKV** İktisadi Kalkınma Vakfı / **TİM** Türkiye İhracatçılar Meclisi / **TURKTRADE** Türkiye Dış Ticaret Derneėi